

“(İSİM1 + II/+IU) (İSİM2 +II/+IU)” KURULUŞUNDAKİ İKİLEMELER*

A. Deniz ABİK*

Özet: Bu çalışmada, belli başlı, boylu boslu, güçlü kuvvetli, irili ufaklı yapısındaki ikileme kuruluşları incelenmiştir. Türkiye Türkçesinde birbirine karışmış olan Eski Türkçede kullanılan birliktelik ifade eden +II.....+II yapısı ile +IIg / +IUg sıfat eki taşıyan kelimelerle kurulmuş hendiadyoinleri ayırt edici bir ölçü bulunup bulunamayacağı tartışılmıştır. Zıt anlamlılık, eş anlamlılık gibi anlam ölçütlerinin ve vurgunun ölçü olarak kullanılabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: ikileme, hendiadyoin, tekrar, ikiz kelime, koşma takım, Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi, Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü.

The Reduplications Which Are Formed As “(Noun 1/II +IU) (Noun 2+ II / IU)”

Abstract: The reduplication formations, which are in the structure of belli başlı, boylu boslu, güçlü kuvvetli, irili ufaklı, are examined in this study. We have discussed in this study if there is a criterion that can discriminate hendiadyoins, which are formed with words carrying +IIg + Iug adjective suffix, from the structure of + II ... + II, which expresses togetherness, and is used in old Turkish language, besides mixed one another in Turkish language. We have concluded that the meaning criteria such as antonymy, synonymy and accent can be used as a criterion.

Key Words: Reduplication, Hendiadyoin, Repetition, Twin Word, Collective Suffixes, Old Turkish, Turkish Language, Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü.

* Prof.Dr., Cukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
e-Posta: denabik@humanity.ankara.edu.tr

Bu çalışmada *belli başlı, boylu boslu, güçlü kuvvetli, irili ufaklı* benzeri ikileme kuruluşları incelenecektir¹. İnceleme malzememiz, *Derleme Sözlüğü* ve *Tarama Sözlüğü*'ndeki bu kuruluştaki ikilemeler ile Hatiboğlu (1981) ve Tuna'nın (1983) çalışmalarında geçen aynı kuruluştaki ikilemelerdir.

Hatiboğlu'nda (1981) 55, Tuna'da (1983) 36, *Derleme Sözlüğü*'nde 38, *Tarama Sözlüğü*'nde 5 ikileme bu kuruluştaadır. Bunlardan aynı olanlar çıkarılınca toplam ikileme sayısı 114'tür.

Eski Türkçede ikili kullanılan birliktelik ifade eden *+II.....+II* yapısı² ile *+IIg / +IUg* sıfat eki taşıyan kelimelerle kurulmuş hendiadyoinlerin bugün Türkiye Türkçesinde karıştığı malumdur³. Çalışmamızda, karışan bu şekilleri ayırt edici bir ölçü bulunup bulunamayacağı araştırılacaktır.

İlk olarak kelimeler arasındaki anlam ilişkisi açısından değerlendirme yapılacaktır. Daha sonra ikilemelerdeki vurgu üzerine düşünülecektir. Kelimeleri sesçe değerlendirmenin ayırıcı ölçütler vermeyeceği anlaşılmıştır⁴.

1.1. Zıt Anlamlılar

ahlı karalı

(DS I, 132 "dertli, kederli")

altlı üstlü

(Hatiboğlu 1981: 88; Tuna 1983: 204)

analı babalı

(Hatiboğlu 1981: 88)

* Bu yazı, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünün 08-12 Kasım 1999 tarihlerinde İstanbul'da yapılan VII. Milletler Arası Türkoloji Kongresi'nde, 12 Kasım 1999 Tahsin Banguoğlu Oturumunda "Bir İkileme Yapısı : (*isim'* +*II/+IU*) (*isim'* + *II/+IU*)" adıyla sunulmuş olan bildirinin gözden geçirilerek genişletilmiş şeklidir.

¹ Hatiboğlu "Aynı kök veya gövdelerden '-li' ekiyle türetilip kurulan ikilemeler çok kullanılmaktadır: irili ufaklı, büyüklü küçüklü elma, allı yeşilli veya allı pullu elbise, güçlü kuvvetli adam...vb." açıklamasını verir(1981: 43).

² Ekle ilgili olarak bkz. Brockelmann, 1954: 119 (Brockelmann, ekin il-i yapısından geldiğini kaydeder.); Erdal, 1991/1: 90 (collectives); T.Tekin 2000: 105; Erdal 2004: 166.

³ M.Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1989, 164; Grönbech, *Türkçenin Yapısı* (Çev.Mehmet Akalın), Ankara, 1995, 104.

⁴ Kelimeleri ses açısından değerlendirmede ilk kelimenin hece sayısı, ikinci kelimenin hece sayısı; ilk kelimenin başlangıç sesi, ikinci kelimenin başlangıç sesi; kelimelerin sesçe eşitlik, benzerlik durumlarını inceledik. Ancak bu çalışma sonucu çıkan tasnifler ikilemelerin yapısını açıklayıcı bir ipucu oluşturmadı. Hece sayılarının öbek vurgusunda etkili olabileceği gözden uzak tutulmamasına rağmen ayırıcı bir düzenlilik göremedik.

aşağılı yukarılı

(Hatiboğlu 1981: 89)

dipli doruklu

(DS IV, 1511 “Noksansız, kusursuz, düzgün”)

erkekli dişili

(Hatiboğlu 1981: 97)

erkekli kadınlı

(Hatiboğlu 1981: 97)

geceli gündüzlü

(Hatiboğlu 1981: 98)

gelimli gidimli

(Hatiboğlu 1981: 98; Tuna 1983: 210)

girintili çıkıntılı

(Hatiboğlu 1981: 99)

hanımlı beyli

(Hatiboğlu 1981: 101)

içli dışlı

(*içli dışlı* (olmak) Hatiboğlu 1981: 102; Tuna 1983: 213)

inceli kalınlı

(*inceli kalınlı* (sesler vb) Hatiboğlu 1981: 102)

inginli yüğsekli

(DS VII, 2543 *inginli yüğsekli* I “inişli çıkışlı, çukurlu tümsekli”

inginli yüğsekli II “iyili kötülü”)

inişli yokuşlu

(Hatiboğlu 1981: 103)

irili ufaklı

(Hatiboğlu 1981: 103; Tuna 1983: 213)

kadınlı erkekli

(Hatiboğlu 1981: 103)

küçükli büyüklü

(Hatiboğlu 1981:106)

sağlı sollu

(*sağlı sollu* (ağaçlıklı yol) Hatiboğlu 1981: 111)

yazlı kışlı

(*yazlı kışlı* (oturmak vb.) Hatiboğlu 1981: 119)

1.2. Eş Anlamlılar

akıllı uslu

(Hatiboğlu1981: 88)

dipli köklü

(Hatiboğlu 1981: 95 “dipli köklü (aile vb.)”)

evli barklı

(Hatiboğlu 1981: 97; Tuna 1983: 210)

gizli saklı

(*gizlisi saklısı* (yok) Hatiboğlu 1981: 99)

güçlü kuvvetli

(Hatiboğlu 1981: 100)

kerli ferli

(Tuna 1983: 215)

kelli felli

(Tuna 1983: 215)

saklı gizli

(Tuna 1983: 218)

şanlı şerefli

(*şanlı şerefli* (bir adam vb.) Hatiboğlu 1981: 113)

şanlı şöretli

(Hatiboğlu 1981: 113)

1.3. Yakın anlamlılar, anlam ilgisi olanlar

Burada, yakın anlamlı ve anlam ilgisi olanlar başlığında verilenler, eş anlamlılardan ayrı olarak değerlendirildi. Eş anlamlı dediğimiz ögelerin de aslında yakın anlamlı olduğu söylenebilir. Dilde eş anlamlıların olmadığı dilbilimcilerce dile getirilmektedir⁵. Yakın anlamlı terimini, eş anlamlı teriminden ayrıca, farklı olarak kullanmamda örneklerin rol oynadığı görülecektir⁶. Bu ikilemelerin kelimeleri arasındaki anlam ilişkileri yukarıda eş anlamlı olarak saydıklarımızdan farklıdır.

allı ballı

(DS I, 225 "üzümünden daha iri taneli mayhoş, bir çeşit meyve")

allı morlu

(Tuna 1983: 204)

allı pullu

(*allı pullu* DS I, 225 "Mayıs böceği, gelin böceği"; Hatiboğlu 1981: 88; Tuna 1983: 204) *allım pullum*(DS I, 225 “çok süslü, güzel giyinmiş”)

allı yeşilli

(DS I, 225 *allı yeşilli ol*-"gelin olmak", *allı yeşilli* "kibrit maytap, fişek", ala kuşak(gökkuşağı)" DS I, 225; Hatiboğlu1981: 88) *allım yeşillim* (DS I, 225 "rengarenk; ala kuşak(gökkuşağı)")

analı danalı

(Hatiboğlu 1981: 88)

analı kızlı

(DS I, 251 "salkımında irili ufaklı taneleri bulunan bir çeşit üzüm; içinde kesilmiş hamur parçaları bulunan mercimek çorbası")

anlı sanlı

(Tuna 1983: 204)

anlı şanlı

(Hatiboğlu 1981: 88; Tuna 1983: 204)

⁵ Doğan Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, 2.Basım, Ankara 1978, 72-73; Doğan N. Aksan, “Eşanlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiğinin Saptanmasında Eşanlamlılardan Yararlanma”, *Bilimsel Bildiriler* 1972, Ankara, 1975, 531-542; Doğan Aksan, *Anlambilim*, Ankara, 1998, 78-79.

⁶ Bu konuda ayrıca bkz. Melek Erdem, “Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Eş Anlamlılık (Synonymy)”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara, 2004, 147-162.

babalı kızlı

(Ta.S I, 357 “aralarında sıkı ilişki bulunmak, içli dışlı olmak”)

birli buçuklu

(DS II, 702 "Taban tahtasının bir buçuk misli kalınlığındaki tahta")

dağlı bağlı

(Tuna 1983: 207, *dağlısı-bağlısı* Tuna 1983: 207)

dallı güllü

(Tuna 1983: 208)

dilli dişli

(Hatiboğlu 1981: 95)

elli ayaklı

(DS V, 1722 “Çalışkan, hünerli, eli ayağı tutan”)

elli gollu

(DS V, 1722 “Güçlü kuvvetli”)

elli kollu

(DS V, 1725 “Herhangi bir konuyu fazlasıyla abartma”)⁷

etli butlu

(Hatiboğlu 1981: 97; Tuna 1983: 210)

etli canlı

(Hatiboğlu 1981: 97; Tuna 1983: 210)

halli vakitli

(Hatiboğlu 1981: 101)

inli boranlı

(*inli boranlı* olmak “İnler, ağlar halde bulunmak” Ta.S. III, 2085)

isli küflü

(Tuna 1983: 213)

isli paslı

(Tuna 1983: 213)

⁷ Bu ikilemenin *eni konu* ikilemesinin *enni konnu* şeklinde ikizlenmesi sonucu bir ses olayı ile *ve el, kol* kelimelerine bulaşmayla ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

isli tozlu

(Tuna 1983: 213)

itli bitli

(Tuna 1983: 213, *itlisi bitlisi* Tuna 1983: 213)

kanlı canlı

(Hatiboğlu 1981: 104; Tuna 1983: 214)

karlı kışlı

(Hatiboğlu 1981: 104)

kaşlı gözlü

(Hatiboğlu 1981: 104)

kirli pashı

(Tuna 1983: 216)

köylü kentli

(Hatiboğlu 1981: 106)

sanlı saplı

(DS X, 3538 "tam, gereği gibi, adamakıllı")

saçlı sakallı

(Hatiboğlu 1981: 111)

sazlı sözlü

(Hatiboğlu 1981: 111 “sazlı sözlü (eğlence vb)”; Tuna 1983: 219)

senli benli

(Tuna 1983: 219)

sesli sözlü

(Tuna 1983: 219)

sisli puslu

(Tuna 1983: 219)

sizli bizli

(*sizli bizli* (konuşmak vb) Hatiboğlu 1981: 112; Tuna 1983: 219)

şuralı buralı

(*şuralı buralı* (insanlar vb) Hatiboğlu 1981: 114)

telli pullu

(Tuna 1983: 220)

oğullu kızlı

(*oğullu kızlı*, döllü döşlü ol demek...Ta.S. II, 1237)

1. 4. İkinci kelimesi, birinci kelime ile ses birliği oluşturmak için kurulmuş gibi görünenler, ses değişikliği ile tekrar gibi görünenler

acılı gicili

(*acılı gicili* DS I, 50; *acı gici* DS I, 46 "acılı, ekşili")

alacalı beleceli

(DS I, 177, 1. *Ala I-5* "çok renkli, karışık renkli")

alacalı bolacalı

(DS I, 177 *ala I-5* "çok renkli, karışık renkli")

alacalı bulacalı

(DS I, 177 *ala I-5* "çok renkli, karışık renkli"; Hatiboğlu1981: 88)

alalı bulalı

(DS I, 192 *ala I-5* "çok renkli, karışık renkli")

allım sallım

(DS I, 225 "Boylu boslu")

allım şallım

(DS I, 225 "Suçsuz görünmeye çalışan, suçsuz gibi davranan")

alli süllü

(DS I, 225 "Kusursuz, mükemmel")

ankıllı cıncıllı

(DS I, 274 "Süslü püslü, çok süslü, cicili bicili")

ballı callı

(DS II, 509 "Bir çeşit aşık oyunu")

belli besli

(Hatiboğlu 1981: 90; Tuna 1983: 206)

boylu poslu

(Hatiboğlu 1981:91)

cingilli mingilli

(DS III, 923 → *cingilli püngüllü* “süslü püslü”)

cingilli püngüllü

(DS III, 923 [*cingilli mingilli*, *cingilli püngüllü*] “Süslü püslü”)

cıcıklı bıcıklı

(DS III, 895 [*cıcılı bıcılı* 2] “Süslü püslü”)

cıcılı bıcılı

(DS III, 895 [*cicili bücülü*] “Allı morlu”)

cicili bicili

(Hatiboğlu 1981: 92; Tuna 1983: 206)

cicili bücülü

(DS III, 959 [→ *cıcılı bıcılı* -1] “Allı morlu”)

çangallı çungallı

(DS III, 1070 “Dallı budaklı (ağaç hk.)”)

çingilli püngüllü

(DS III, 1228 [→ *cingilli püngüllü*] “Süslü püslü”)

daslı darımlı

(DS IV, 1374 “Vücudu güzel, uygun, gösterişli”; *tas tarım* “Boy bos, endam” Ta.S. V, 3767)

döllü döşlü

(Ta. S II, 1237 “Çoluklu çocuklu, çoluk çocuk sahibi”)

ekli püklü

(Tuna 1983: 209)

elacinli melacinli

(DS V, 1702 [*elceş melceş*] “Benekli, karmakarışık”)

evlüm çerlüm

(DS V, 1811 “Görgü, yetenek”)

halı hulu

(DS VII, 2260 “İyiye yakın, orta”)

helli heşli

(DS VII, 2336 “Yersiz söz”)

hılı mılı

(DS VII, 2359 *hılı mılı II* "abur cubur şey (yiyecek için)", *hılı mılı I* [→ hıllım hıllım] "Düzensiz dağınık, gelişigüzel (giyim için)")

sallı sartlı

(DS X, 3528 "Zırdeli, azgın deli")

sallı soplu

(*sallısoplu* DS X, 3528 "Adamakıllı, doğru dürüst")

senetli sepetli

(*senetli sepetli* (iş vb.) Hatiboğlu 1981:112)

süslü püslü

(Tuna 1983:220)

soylu soplu

(*soylu soplu* (bir adam vb.) Hatiboğlu 1981: 113)

silli sitirli

(DS X, 3635 "Kapalı, düzenli ve temiz")

sirli sitirli

(DS X, 3646 "Namuslu, temiz, bağımsız")

tüylü tüslü

(tüylü tüslü (bir palto vb) Hatiboğlu 1981:116)

uslu puslu

(Tuna 1983: 221)

Yukarıdaki birinci kelimenin bir kısım seslerle değişik tekrarı gibi görünen ikililerden bir bölümü, aslında ikinci kelimesi de anlamlı olan ikililerdir. İkinci kelimelerin bazıları hakkında başka araştırmacılarca yapılan açıklamalarla, bazıları üzerine açıklama tekliflerimizi bulgularıyla burada sunmak yararlı olacaktır. Kelimelerin kökenleri ile ilgili araştırmalar arttıkça bunların önemli bir kısmının eş anlamlılar çıkması muhtemeldir. Bu gözle bakıldığında, bu ikilemelere birliktelik +II...+II ekini taşımayan kuruluşlar denilebilir.

acılı gicili

gici kelimesinin *acı* ile eş anlamlı, yakın anlamlı olabileceği düşüncesiyle değişik sözlüklerde kelime arandığında, Farsçada *keci* kelimesi

"öfke, huysuzluk" anlamıyla bulundu (Steingass 1975: 1017). Bu anlamla, "ikileme üzüntü, öfke" anlamlarını taşıyabilir. Ancak, *Derleme Sözlüğü*'nde ikilemenin anlamı "acılı ekşili" olarak yemekle, tat ile ilgili verilmiştir. Bu durumda, ikilinin ikinci kelimesi üzerine yeni arayışlar oluşmalıdır. Tat anlamı ile ilişkili olabilecek bir veri, yine *Derleme Sözlüğü*'nde görülen *geci* "köpek yiyeceği, yal" anlamındaki veridir (DS VI, 1959). *Derleme Sözlüğü*'nde, acı *gici I* maddesindeki örnek cümle "Acı gici bu salatayı yerim" ve *acı gici II* "abur cubur" karşılığı *geci* maddesindeki anlama aykırı olmaz. Yine, *acıgici IV* maddesindeki "Vesvese ve üzüntüyü mucip sebepler" karşılığı da Farsça *keci* kelimesini düşünmeye imkân verir.

alli süllü

İkilideki *sül* kelimesini *Derleme Sözlüğü*'ndeki bir veri ile birleştirmek mümkün gibi görünmektedir. *Derleme Sözlüğü*'nde "etin kanlı suyu" anlamında *söl*⁸ kelimesi vardır. Tek veri, İstanbul'dan derlenmiştir. Tek olması sebebiyle güvenilemez endişesi, kelimenin *Divanü Lugatı't-Türk*'te de "ette ve ağaçta yaşlık ve tazelik" anlamıyla *sül* (Atalay 1986: 549) / *söl* (Dankoff-Kelly 1985: 167) ve *süllüg* (Atalay 1986: 549) / *söllüg* (Dankoff-Kelly 1985: 167) "çiğ, pişmemiş" anlamıyla geçmesi sebebiyle ortadan kalkar. İkileme, *Derleme Sözlüğü*'nde "kusursuz, mükemmel" anlamında verilmiştir. Birinci kelimedeki *al*'ın çağrışımlarından yararlandığımızda, ikileme, "kanlı canlı, diri, güzel, mükemmel" anlamı kazanabilir. Bu ikilide de eş anlamlı kelimelerden, bir ikilemeden, bir hendiadyoinden söz etmek mümkün görünür.

allım sallım

"boy lu pos lu" anlamındaki bu ikilemenin ikinci kelimesi *sallı*, *Derleme Sözlüğü*'nde birçok yerde "iri yapılı, uzun insan ya da hayvan" anlamında tespit edilmiştir (DS X, 3527). Arat, *sala* veya *sal+söğüt* ibaresindeki *sal* / *sala* için "hint meşesi, tük ağacı" karşılığını vermektedir (1986: 383, -10.287). "uzun, iri yapılı" anlamını bununla ilgili görmek herhalde uzak bir düşünüş değildir. Birinci kelimenin açıklanması ikinci kelime doğrultusunda aranmalıdır.

ballı callı

İkileme, "bir çeşit aşık oyunu" anlamındadır. *Derleme Sözlüğü*'de *bālı* "aşık kemiği; aşık kemiğinin düz tarafı" anlamları ile verilmiştir (DS . *ca* "cağ kemiği, kolun döner kemiği", cağ "baldır kemiği" anlamlarındadır (DS

⁸ bkz. A.Deniz Abik, "İki Kelime: *Sölpük* ve *Pörsük*", *Türkoloji Araştırmaları* 1997, Fuat Özdemir Anısı, Adana, 1997, 11-40.

I, 845; DS I, 843). İkilemeyi oluşturan kelimeler eş anlamlıdır denilebilir. Söz konusu iki kemik de oynak kısımlardadır. *cal*'ın / *çal*'ın anlamlarından biri, "arabanın yanlarındaki direklere bağlanan sırık" tır. Oyunun nasıl oynandığını bilmiyoruz; eğer aşık kemiği ve sopayla oynanan bir oyunsa bu anlam da düşünülebilir.

boylu poslu

boylu poslu ikilemesindeki *pos*'un Koybalcada olduğuna işaret eden N.Yüce, Oğuz Türkçesinde *boy*'un yanında *pos* şeklinin bulunmasının şaşırtıcı olduğunu belirtir(1998: 420). *Tarama Sözlüğü*'nde altı tanıkta *boy bosun* ikilemesi geçmektedir. Altı tanık da XVI. yy. metnilerindendir (Ta. S. I, 647). *Tarama Dergisi*'nde, "endam" maddesinde *bosum*, *boy bosum* kullanımı Radloff IV'te Kırgızca için verilmiştir⁹(*Tarama Dergisi* I 1934: 211).

cingilli püngüllü

cingil kelimesi için H.Eren'in verdiği açıklama "küçük üzüm salkımı"dır. Kelimenin Rumcadan alındığını belirtir (1999: 70). *püngül* kelimesi ise *Derleme Sözlüğü*'nde *püngül püskül* "salkım saçak" ikilemesinde yer almaktadır(DS IX, 3494).

dashı darımlı

Bu ikileme +II'sız olarak *Tarama Sözlüğü*'nde *tas tarım* olarak geçmektedir. XVI. yüzyıl metninde Farsça *yal ü balın* tanımı verilirken "boy bosun ve tas tarım" anlamı verilmiştir (Ta. S. V, 3767). Meyer'in çalışmasında Grekçe *tarum*, *tayem* biçimleri "kubbe, kümbet, yuvarlak çadır; geniş sofa, büyük salon" anlamları ile verilmiştir(1998: 45).

döllü döşlü

İkileme, "çoluklu çocuklu, çoluk çocuk sahibi" anlamındadır. İkilemedeki kelimelerin *döl* "sperma, nesil" ve *döş* "göğüs çukuru, bağır, gerdan" anlamları ile *Türkçe Sözlük*'te geçtiğini belirten Yüce, ikilemenin kelimelerini incelemiştir(1998: 422).

ekli püklü

Radloff Sözlüğünde, Altay ve Teleüt Türkçelerinde *pu* (IIY) kelimesi için "bağ, rabıta, bağlantı" anlamları verilmiştir(1911: 1360). *puk* (IIYK) içinse "kapatılma, set, bent" anlamları verilmiştir. İkinci kelimeyi bu kökle ilgili kabul edersek, ikiliyi oluşturan kelimeler eş anlamlı gibi

⁹ Radloff IV'te bu kullanımı göremedim.

görülmektedir. Eğer böyleyse, burada da N.Yüce'nin *boy postaki şaşkırtıcılık* ifadesini kullanmamız gerekir.

Müller'in Türkçede ikilemeler üzerine çalışmasında *ekli püklü* ikilemesindeki *pük* için anlamsız (ohne Bedeutung) kaydı görülür (2004: 58).

sallı sartlı

"zırdeli, azgın deli" anlamındaki ikilemedeki ikinci kelime *sart* için, *Kamus-ı Türki*'de "hasır halat" anlamını verir. Kelimenin kökeni verilmemiştir (Şemseddin Sami 1317: 698). Kelime Meyer 'in çalışmasında, İtalyanca olarak aynı anlamla¹⁰ tespit edilmiştir (1998: 84). *sallı* için “sal gibi yayvan ve açık”, anlamı *sallı bina* örneği ile verilmiştir. İkinci bir anlam olarak “sal gibi enine boyuna büyük” anlamı vardır (Şemseddin Sami 1317: 811). İki kelimedeki anlamları ikilemenin anlamı doğrultusunda birleştirince “bir yere bağlanması gereken kadar saldırgan, deli” anlamı bulunabilir.

senetli sepetli

Senet kelimesi, Arapça, “dayanılacak şey, belge” anlamındadır. İkilemedeki *sepet* kelimesinin Farsça *sepîd* kelimesinin bozulmuş hali olması muhtemeldir. Farsça *sepîd* “beyaz, ak” anlamındaki kelime, “kâğıt” anlamında kullanılabilir. Steingass, kelimenin anlamı için “beyaz; göze çarpar, bariz; âşikâr, vazih, açık, meydanda; boş; kale adı” karşılıklarını verir (1975: 58). Bu anlamlardan “beyaz; açık, âşikâr, bariz” anlamları “dayanak olan kâğıt” anlamı ile *senet* ile yakın anlamlı olarak değerlendirilebilir.

silli sitirli, sirli sitirli

İkilemenin *sirli sitirli* şeklinin esas olduğunu düşünüyorum. "Namuslu, temiz, kapalı, düzenli, kendi halinde (kadın için)" anlamındaki ikilemenin kelimeleri *sır* ve Arapça *setr* /*setir* “örtme, kapama, gizleme” olmalıdır (Devellioğlu 1993: 945; Türkçe Sözlük 1998: 1289). Birinci kelime *sır*'ın “giz” anlamındaki Arapça *sirr* mi yoksa “aynaların arkasına ve kaplama metal eşyanın yüzüne sürülen ince metal tabaka, eşyaya parlaklık vermek amacıyla sürülen vernik” anlamındaki *sır* mı olduğu konusundaki tereddüdümü gidermek kolay değil. Ancak ikilemenin ilk kelimesi bu iki kelimedenden biri olmalı.

tüylü tüslü

tüy *tüs* ikilemesi üzerinde duran N.Yüce, ikilemenin *tüy* (*tüg*) "tüy, saç, renk" ve *tüs* (*tüs*) "dış görünüş, beniz, yüz rengi" (Uygurca, Çağatayca, Tobol ve Baraba lehçeleri, Radloff Wb III, 1575) olarak açıklandığını bildirmektedir (1998: 425).

¹⁰ İtalyanca *sartie* “gemi direklerini yerlerinde tespit eden halatlar, çarmık” (Bonelli 1993: 264).

1. 5. Bir sıfat tamlamasının yeniden sıfat eki almasıyla ikileme görünümüne geçenler

Bu bölüme aldığım ikililerde, bir sıfat tamlamasının sıfat eki olarak ikileme gibi görüldüğü kanısındayım. Bu kanının uyanmasında ilk olarak ikilemeyi oluşturan kelimelerin anlamları arasında yukarıda saydığımız türlerden ilişkinin açık olarak bulunmaması etkili olmaktadır. İki kelimenin eş anlamlılığı, zıt anlamlılığı, yakın anlamlılığı yerine, aşağıdaki ikilemelerde, daha çok birinci kelime, ikinci kelimenin sıfatı durumundadır.

(allı gül)lü [al “renk”, gül “çiçek”, *allı gül* “kırmızılı çiçek” kırmızı çiçekli]

(*allı güllü* Hatiboğlu 1981: 88; Tuna 1983: 204)

(gizli kapak)lı

(*gizli kapaklı* Hatiboğlu 1981: 99)

(belli baş)lı [bel “işaret, iz mi, bedenin bölümü mü?” *belli baş* “işaretli baş” işaretli baş]

(*belli başlı* Hatiboğlu 1981: 90; Tuna 1983: 206)

(kanlı bıçak)lı

(*kanlı bıçaklı* Ta.S. IV, 2238; *kanlı bıçaklı* Hatiboğlu 1981: 104)

(telli duvak)lı

(*telli duvaklı* (gelin) Hatiboğlu 1981: 115)

(uğurlu kadem)li

(*uğurlu kademli* (olmak) Hatiboğlu 1981: 116; Tuna 1983: 221)

(yaşlı baş)lı

(*yaşlı başlı* Hatiboğlu 1981:118 *yaşlı başlı* (insanlar vb.); Tuna 1983: 223)

Bu ikililerde, sıfat unsuru, (+II/+IU) ekini almış bir sıfat olan sıfat tamlaması, tek bir isim gibi işlem görerek üzerine +II/+IU sıfat ekini alınca, ikileme gibi görünen bir yapı ortaya çıkmaktadır. Gerçekte bunlar ikileme değildir. Örneğin, *uğurlu kadem* “uğurlu ayak, basış” anlamındadır. “uğurlu basışı olan, uğurlu basışlı, ayağı uğurlu olan” anlamında *uğurlu kademli* tamlaması oluşmaktadır.

+II / +IU’suz kullanımı olmayan birlikler

Yukarıda verilen ikililerden *al gül*, *tel duvak*, *yaş baş*’ın iyelikli olarak ikilemeli kullanılmaları mümkündür: *alı güllü*, *yaşı başı*, *teli duvağı*. Bu yönleri ile anlam ilişkisi olan ikililer gibi de değerlendirilmeye uzak sayılmayabilirler. Fakat diğer ikililerse +II / +IU’ları olmaksızın kullanılamıyorlar, ikileme oluşturmuyorlar. Bu bakışla bakıldığında,

bunların birer sıfat tamlamasından genişleyen şekiller olduğunu düşünmek kolaylaşmaktadır.

uğurlu kademli “uğurlu kadem”li, *kanlı bıçaklı* “kanlı bıçak”lı, *gizli kapaklı* “gizli kapak”lı, *belli başlı* “belli baş”lı ikililerini oluşturan kelimeler, *uğur kadem*; *kan bıçak*; *giz kapak*; *bel baş*, ikileme olarak kullanılmamaktadır. Bu ikililer, +II/+IU’suz kullanılmayan ikililerdir.

1. 6. Zıt anlamlı birliklerin birliktelik, ikisi bir aradalık, bütünlük anlamını taşıdığı görülmektedir. Bazı anlam ilgisi, anlam yakınlığı bulunan ikililerde de bir aradalık, birliktelik anlamı vardır. Eş anlamlı birliklerde bu anlam görülmemekte, hendiadyoin¹¹ “iki yoluyla bir” ifadesi sezilmektedir. Aynı değer, iki yoluyla bir, birinci kelimeye sesçe benzer bir ses birliği ile birinci kelimenin tekrarı gibi görünenler durumunda olan birlikler için de geçerlidir.

Saadet Çağatay, “Uygurcada Hendiadyoinler”de +II...+II kuruluşlarını vermemiştir(1972). Bunları ikileme içinde değerlendirmemektedir. *Kutadgu Bilig*’deki ikilemeleri inceleyen Z. Kargı Ölmez, *isigli sogıkl* “sıcak soğuk” kuruluşunu ikilemeler içerisinde vermektedir (1997: 39) ¹². J.Deny, çoğunluğu antonime olan iki isimden yapılmış ve her ikisi de -li ekini almış az miktardaki tabirde, toptanlık (totalite), umumilik (generalite) veya çeşitlilik (variete) ifadelerinin olduğunu kaydeder (Deny1941: 324). Antonimler yanında anlamdaş (yaşlı başlı, belli başlı) bazı ikililerin de olduğunu, yine renk isimleriyle hep birlikte şu bu renkleri olan (aklu karalu, kırmızılı sarılı) anlamında da ikililer olduğunu belirten Deny, Kırgızcada (arılı berili), Orhun Yazıtlarında, *Kutadgu Bilig*’de (yerli köklü¹³), Altaycada (-lu /-du,-tu) bu eklerle kurulu yapının bulunduğunu da ekler. Bang Kaup da, bu ekler umumiyetle birbirine zıt iki unsuru birleştirir demektir(1980: 10, 11).

Bu gözle bakıldığında, Kırgızca gramer kitabında *erteli- keç* “sabahleyin ve akşam(KS)”, *erdi-katın* “karı-koca (KS)”, *birdi-carım* “birisi, şu veya bu, herhangi birisi, bir iki (KS)”, *atalı-balalı, attı-jöölü* (*attuu-cöölüü*) “atlılar ve yayalar (KS)” örnekleri yer almaktadır (KETG, 1980: 111).

¹¹ *hen* bir, *dia* yoluyla, aracıyla, *dyoin* iki (iki yolu ile bir), yani iki kavramı kullanarak tek bir kavram anlatma (Ağakay, 1954: 97).

¹² *açıglı toduglı* ikilemesinin yapısının aç-ı-glı tod-u-glı olduğuna bakılarak *isigli sogıkl* ikilemesinin de -gII ortacıyla yapılmış olup olmayacağı tartışılabilir mi? Burada *sogıkl* kelimesindeki /k/ sesi ortaç olarak düşünmeyi engellemekte, +II...+II’yı düşündürmektedir.

¹³ Nüsha farkında yer almaktadır. *Kutadgu Bilig* İndeksinde A 34.

Eski Türkçede *edgüli ayıglı* (Gabain1988: 107; Ş.Tekin 1976: 41/16-17), *künli tünli / tünli künli* (Zieme-Kara, 1978: 509, 583, 584); *kongüllü yiilli ikägütin* (Zieme-Kara, 1978: 1081), *suvlu südli / südli suvlu* (Zieme-Kara, 1978: 72-73, 347), *ögli qanglı ikegü birle* (Zieme-Kara, 1978: 340); *özli adınka*¹⁴ (Ölmez 1998: 276), *otlı suvlu, künli aylı, tersli onglı, ögli kanlıka, begli budunlı* (Grönbech-Akalın 1995: 101), *arıglı uzun tonluglı, tünli künli, irkekli tişili, kişili kişi ermezli, tengrili yekli, yaruklı karalı, inili eçili*, Codex Cumanicus'ta *onglu sollu* (Bang Kaup-Tekin, 1980, 10, 11)¹⁵, Harezmi Türkçesinde *yerli kökli* (NF, 9/7, 7) kullanımları görülür. Bu ekle kurulmuş yukarıda sayılan örneklerdeki kelimelere bakıldığında, bizim örneklerimizle tespit ettiğimiz gibi esas olarak görülen kelimelerdeki zıt anlamlılıktır.

Eski *+Ilg/+IUg* sıfat ekini alan ikilemeleri incelediğimizde bunların hepsinde eş anlamlılık görülmektedir. İncelediğim çalışmalarda zıt anlamlı olup da *+Ilg/+IUg* ile ikileme yapılmış bir kuruluşa rastlamadım (bkz. Çağatay 1972: 44 allıg çevişlig : 46 atlıg yüzlüg: 47 ayagulug çilteğülüg: 49 bosuşlug sakınçlıg: 54 kutlug kıvılg: 63 uçsuz kırıksız vb.; Kargı-Ölmez 1997: 30 biliglig ukuşlug: 32 çavlug külüg). İkileme çalışmaları dışındaki metin yayınlarından da bu durumu örneklemek üzere şunlar sıralanabilir: *asıglıg tusulug, edlig tavarlıg, emgeklig tolgaklıg, inçgünlük mengilig, tütüşlüg kerişlig, sanlıg sağışlıg, ülgülüg kolulug, sevinçlig ögrünçlüg, kirlig topçalıg* (Ölmez 1991); *çoğlug yalınlıg* (Zieme-Kara 1978: 995, 238, 247, 335, 995), *nomlug törülüg* (Zieme-Kara, 1978: 219), *etlig kanlıg* (Zieme-Kara, 1978: 7); *asıglıg tusulug, tamulug emgeklig, tsuylug irinçülüg, örtlüg yalınlıg, itiglig yaratıglıg, tevlig kürlüg, uvutlug uyatlıg, ögrünçlüg sevinçlig* (Tekin, 1976); *kanlıg yirinlig, busuşlug kadgulug* (Kaya 1994: 323-613/1; 327-624/9).

Yokluk ekini taşıyan ikililere bakıldığında da aynı durum görülmektedir. *+sIz / +sUz* ekli ikililerin kelimeleri de zıt anlamlı değildir. *adasız tudasız, agrıksız ıgsız, alkınçsız tüketinçsiz, alkınmaksız tükemeksiz, ayıglamaksız çulvusuz, ıgsız kegensiz, sansız sakınçsız, tıdıgsız tutugsuz, tınlıgsız yaşaglısız, tözgerinçsiz yoleştürgülüksüz ökünçsiz esirkençsiz, ulsuz tüpsüz, ülgülençsiz tenglençsiz, ülgüsüz kolusuz, yagısız yavlaksız* (Ölmez, 1991); *ıgsız kemsiz* (Zieme-Kara, 1978: 341, 583); *açsız kızsız, açsız suksuz, adasız tudasız, aşsız suvsuz, kutsuz ülgüsüz, azsız övkesiz, busuşsuz sakınçsız, ıgsız togasız, egsüksüz kergeksiz, tersiz satagsız, otsuz emsiz,*

¹⁴ *özli adınka* birliğinde, eksiltilmiş bir *+lı* unsuru olmalıdır: *özli adın(lı)ka*.

¹⁵ Gece ve gündüz, erkek ve dişi, iyi ve kötü, insan ve insan olmayan, tanrı ve şeytan, aydınlık ve karanlık, küçük ve büyük kardeş, sağ ve sol (Bang Kaup-Tekin 1980: 10-11).

ödsüz kolusuz, umugsız magsız (Tekin,1976). Bu da bugünkü zıt anlamlı yapıların eski +II...+II ile ilgili olması gerektiği kanısını güçlendirir.

2. Söz öbeğinin vurgusu açısından bakıldığında durum ne olur? Bu ikilileri değişik cümleler içinde kullanarak değişik kişilere yüksek sesle okutup vurguları anlamaya çalıştım. Ancak doğallığından, kendiliğindenliğinden uzak bu tür denemeler, ikilemelerin vurgularında farklılık olup olmadığını anlamamıza ışık tutamadı. Bu zorluğun yanında, herhangi bir ses çözümleyici araç olmaksızın kulakla çok kısa süreli bir söyleyişi tespit edebilmenin zorluğunun da eklenmesi ile elle tutulur bir sonuca varabileceği söylenemez.

Benim duyuşuma göre zıt anlamlı ikilemelerde kelimeler arasındaki duraklama zamanı ile bunlar dışındakilerdeki duraklama zamanı farklıydı. Eş anlamlılarda bir çırpıda söyleyiş varken zıt anlamlılarda +II / +IU eklerinde bir vurgulama, bu sebeple birinci kelimedenden sonra bir kesinti vardı. Deneklerim neyi aradığımı merak ettiklerini söyleyince, anlamları arasındaki ilişkiden söz etmeden bu ikilemelerin söylenişlerinde fark olup olmadığını anlamaya çalıştığımı söyledikten sonra onların düşüncelerini sordum. Çoğunlukla, zıt anlamlılarda bir zorluk olduğunu, çünkü iki farklı kelimenin söylendiğini belirttiler. Zorlukla ifade ettikleri durumun, ben, kesintiyi karşıladığımı düşünüyorum: İki yoluyla bir ifade edildiğinde birlik var, ancak iki yoluyla ikinin ifadesinde yine ikilik var diye düşünüyorum.

Konuyla ilgili görebildiğim kaynaklar içerisinde örneklerde vurgulu heceleri gösteren tek yayın Swift’in grameridir (1963: 58). Bu çalışmada, birliktelik ifadesi olan dokuz örnekten altısında, iki kelimenin de son heceleri vurgulu (*erkekli kadınlı, altlı üstlü, yazlı kışlı, sazlı sözlü, börekli baklavalı, saçlı sakallı*), üçünde ilk kelimenin son hecesi vurgulu (*içli dışlı, irili ufaklı, alacalı bulacalı*) olarak işaretlenmiştir. Bu örneklerden *içli dışlı* ve *irili ufaklı* diğer zıt anlamlılardan farklı, *sazlı sözlü* ve *börekli baklavalı* da diğer eş veya yakın anlamlılardan farklı vurguyla görülmektedir. Zıt anlamlıların vurgularının aynı olduğu düşüncemin yanı sıra, anlam yakınlığı olanların vurgusunun da bunlar gibi olduğu düşüncesine varıyorum. *içli dışlı* ve *irili ufaklı* örneklerinin bu kuralın dışına çıkıp çıkmadığı, eğer böyleyse nedeninin ne olduğu konusunda bir yorum yapmıyorum.

+II/+IU kuruluşundaki birliktelik anlatan ikililerin +II / +IU'larının vurgulu olmasında kelimelerin hece sayılarının bir etkisi var mıdır, sorusunu cevaplayıcı araştırmada bütün ikilemeler içinde 51 ikilinin 2+2, 3 ikilinin 3+2, 14 ikilinin 2+3, 22 ikilinin 3+3, 4 ikilinin 4+4 heceli olduğu görülmüştür. Zıt anlamlı 20 ikilemenin hece sayılarına göre dağılımı ise

şöyledir: 11(3+3), 4(2+2), 2(2+3), 2(4+4), 1(3+2). Hece sayıları ile vurgular arasında bir ilişkinin olmadığı kanaati oluşmuştur.

3. Yukarıdaki görüşlerimi Eski Türkçede birliktelik ifade eden +II...+II yapısının bugün Türkiye Türkçesinde, zıt anlamlı ve anlam yakınlığı olan ikilemelerde görüldüğü ve vurgulu olduğu, eş anlamlı ikilemelerin ise Eski Türkçede +IIg/+IUg olan bugün +II/+IU olan sıfat ekini taşıyan hendiadyoinler olduğu görüşümle birleştirmek istiyorum.

Günümüz Türkçesi metinlerinde +II, +IU'lu ikililer taranabilirse çıkacak yeni ikililerin kuruluşları da bize fikir verecektir. Yeni ikililer oluşturulurken de birliktelik ifadesi taşıyanlar, özellikle zıt anlamlılardan kuruluyorsa ikili kullanılan eki, sıfat ekli ikililerden ayırmak hiç de güç olmayacaktır. Bir düşünüş denemesi olan bu küçük çalışma, bana yeni taramalar için bir kapı açmıştır, bundan sonraki adımlar daha belirleyici sonuçlara varmamızı sağlayacaktır. İkileme, tekrar, ikiz kelime, hendiadyoin, koşma takım, ikizleme, söz koşması, Worthäufung¹⁶ terimlerini aynı durumlar için mi farklı durumları adlandırmak için mi kullandığımızı veya kullanacağımızı da bu bağlamda düşünmemiz gerektiğine inanıyorum. Birliktelik belirten ikililerin başka bir terimle adlandırılması üzerine düşünülmelidir.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

- AĞAKAY, Mehmet Ali (1954), "Türkçede Kelime Koşmaları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1954, 2. Baskı, Ankara, 1988, 97-104.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1986), *Eski Türk Şiiri*, Ankara.
- ATALAY, Besim (1986), *Divanü Lugat-it-Türk Dizini "Endeks" IV*, Ankara.
- BANG KAUP, Willi (1980), *Berlindeki Macar Enstitüsünden Türkoloji Mektupları (1925-1934)* (çev. Şinasi Tekin), Erzurum.
- BONELLI, Luigi (1993), *İtalyanca Türkçe Sözlük*, İstanbul: ABC Kitabevi.
- BROCKELMANN, Carl (1954), *Osttürkische Grammatik der Islamischen Literatursprachen Mittelasiens*, Leiden: Brill.
- ÇAĞATAY, Saadet (1972), "Uygurcada Hendiadyoinler", *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara, 29-66.
- DANKOFF, Robert- KELLY, James (1982), *Mahmud al-Kaşgari Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk) Part I*, Harvard.

¹⁶ Bkz.Mehmet Ölmez, "Eski Uygurca odug sak İkilemesi Üzerine", *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1, 19 Mayıs 1998, 1-16 . Bu yazı, Türk Dilleri Araştırmaları C.8, 35-47, 1998'de de basılmıştır. Ölmez, terimi K. Röhrborn'un kullandığını, harfiyen terimin 'söz yığımı' anlamına geldiğini, Talat Tekin'in *söz koşması* terimini kullandığını kaydeder (1998: 35).

- (1984), *Mahmud al-Kaşgari Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk Part II*, Harvard.
- (1985), *Mahmud al-Kaşgari Compendium of the Turkic Dialects (Diwan Lugat at-Turk Part III*, Harvard.
- DENY, J. (1941), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)* (çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1993), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 11. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DS I *Derleme Sözlüğü I* (1963), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS II *Derleme Sözlüğü II* (1965), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS III *Derleme Sözlüğü III* (1968), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS IV *Derleme Sözlüğü IV* (1969), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS V *Derleme Sözlüğü V* (1972), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS VI *Derleme Sözlüğü VI* (1972), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS VII *Derleme Sözlüğü VII* (1974), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS VIII *Derleme Sözlüğü VIII* (1975), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS IX *Derleme Sözlüğü IX* (1977) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS X *Derleme Sözlüğü X* (1978), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS XI *Derleme Sözlüğü XI* (1979), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- DS XII *Derleme Sözlüğü XII* (1982), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ECKMANN, Janos, *Nehcü'l-Feradis II Metin* (Çevriyazı: Janos Eckmann, Yayınlayanlar: Semih Tezcan- Hamza Zülfikar), Türk Dil Kurumu Yayınları: 518.
- ERDAL, Marcel (1991/1), *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston: Brill.
- EREN, Hasan (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara.
- GABAİN, A.M. (1988), *Eski Türkçenin Grameri* (Çev.Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- GRÖNBECH, K. (1995), *Türkçenin Yapısı* (çev.Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1981), *İkilemeler*, Genişletilmiş 2.Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KARGI ÖLMEZ, Zuhâl (1997), “Kutadgu Bilig’de İkilemeler (1)”, *Türk Dilleri Araştırmaları* C.7, 19-40.
- KAYA, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk Giriş, Metin ve Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KS *Kırgız Sözlüğü* bkz. Yudahin.
- KTEG 1980 *Kırgız Edebiy Tilinin Grammatikası*, bkz. Kudaybergenov vd.

- KUDAYBERGENOV, S. - TURSUNOV, A. -SIDIKOV, C. (1980) *Kırgız Edebiy Tilinin Grammatikası*, Firunze.
- MEYER (1998), *Türkische Studien I*, Ankara.
- MÜLER, Hans-Georg (2004), *Reduplikationen im Türkischen Morphophonologische Untersuchungen*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- NF Nehcü'l-Feradis bkz. Eckmann
- RADLOFF, W. (1911), *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, Wierter band, St. Petersburg.
- STEINGASS, F. (1975), *Persian- English Dictionary*, New Reprint , Lebanon.
- SWIFT, L. (1963), *A Reference Grammar of Modern Turkish*, Bloomington:Indiana University.
- ŞEMSEDDİN SAMİ (1317), *Kamus-ı Türki*, Dersaadet.
- Ta.S.I *Tarama Sözlüğü I* (1963), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ta.S. II *Tarama Sözlüğü II* 1965., Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ta.S. III *Tarama Sözlüğü III* (1967), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ta.S. IV *Tarama Sözlüğü IV* (1969), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ta.S. V *Tarama Sözlüğü V* (1971), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ta.S. VI *Tarama Sözlüğü VI* (1972), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TARAMA DERGİSİ I (1934), Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi I, İstanbul: Türk Dili Tetkik Cemiyeti.
- TEKİN, Şinasi (1976); *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkancıların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram*, Ankara.
- TEKİN, Talat (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- TUNA, Osman Nedim (1983), “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”, *Türk Dili Araştırmaları Belleten 1982-1983*, Ankara, 1986, 163-228.
- TÜRKÇE SÖZLÜK (1998), Türkçe Sözlük 1-2, 9. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ÖLMEZ, Mehmet (1991), *Altun Yaruk III.Kitap (=5.Bölüm)*, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- ÖLMEZ, Zuhul (1998), “Kutadgu Bilig’de İkilemeler II”, *Bahşi Ögdisi 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı*, Freiburg-İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 235-260.
- YÜCE, Nuri (1998), “İkilemelerde İlginç Problemler”, *Bahşi Ögdisi 60. Doğum Yılı Dolayısıyla Klaus Röhrborn Armağanı*, Freiburg-İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, 419-427.
- ZİEME, P.-KARA,G. (1978), *Ein Uigurisches Totenbuch naropas Lehre in uigurischer Übersetzung*, Budapest.
- YUDAHİN; K.K. (1998), *Kırgız Sözlüğü* (Çeviren Abdullah Taymas), 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu.